

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Viite: Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö hallituksen esitykseksi eduskunnalle tupakkalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen (HE 15/216 vp) täydentämisestä 21.3.2016/STM026:00/2016

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esitysluonnoksesta tupakkalakia koskevan hallituksen esityksen HE 15/2016 vp täydentämiseksi.

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitysluonnosta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esitysluonnoksen keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan täydennettäväksi hallituksen esitystä tupakkalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Esityksen mukaan yksityisessä käytössä olevan kulkuneuvon sisätilassa ei saisi tupakoida, kun tilassa oleskelee alle 15-vuotias henkilö. Kielto ei kuitenkaan koskisi kulkuneuvossa olevaa asuintilaa.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Perustelut lapsiasiavaltuutetun kannanotoille

Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (LOS) näkökulmasta. Suomi sopimusvaltiona on sitoutunut ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi (4 artikla).

Yleissopimuksen toimeenpanoa ohjaava ja valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artiklat perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi koko lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa:

- **lapsen edun ensisijaisuus** kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia (3(1) artikla)

- lapsen **oikeus syrjimättömyyteen** ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaa perustuvaa erottelua (2 artikla)
- lapsen **oikeus osallistua**, vaikuttaa ja tulla kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla, erityisesti lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskeissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä (12 artikla)
- lapsen **oikeus elämään sekä henkiinjäämiseen ja kehittymiseen** mahdollisimman täysimääräisesti (6 artikla)

Hallituksen esitysluonnoksen kannalta keskeisiä ovat myös muun muassa seuraavat artiklat:

- Sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudestaan nauttia tällaisista terveyspalveluista (24 artiklan 1 kohta)
- Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet kehittämään muun muassa ehkäisevää terveydenhuoltoa, vanhempainohjausta sekä perhekasvatusta ja -palveluja, jotta oikeus terveyteen toteutuisi täysimääräisesti (24 artikla 2 kohta)
- Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa (18 artiklan 1 kohta)

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan ”*oikeus terveyteen ei ole tärkeä pelkästään itsessään, vaan tämän oikeuden toteutuminen on myös välttämätöntä kaikkien muiden yleissopimuksen mukaisten oikeuksien nauttimisen kannalta.*”¹

Komitea on todennut, että ”*[se] tulkitsee 24 artiklassa määritellyn lasten terveyttä koskevan oikeuden kattavaksi oikeudeksi, johon ei sisälly pelkästään oikea-aikainen ja tarkoituksenmukainen sairauksien ehkäisy, terveyden edistäminen ja sairauksien parantaminen sekä kuntouttavat ja palliatiiviset palvelut, vaan johon kuuluu myös lasten oikeus kasvaa ja kehittyä täysimääräisesti omien mahdollisuuksiensa mukaan ja asua olosuhteissa, joissa he voivat saavuttaa parhaan mahdollisen terveydentilan, mikä taataan toteuttamalla lasten terveyden taustatekijöihin vaikuttavia ohjelmia. Kokonaisvaltainen lähestymistapa terveyteen asettaa lasten terveyttä koskevan oikeuden toteutumisen osaksi laajempia kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita*”.²

Arvio hallituksen esitysluonnoksen ehdotuksista

Lapsiasiavaltuutettu pitää hyvänä, että tupakkalakia koskevaa hallituksen esitystä HE 15/2016 vp ehdoteaan täydennettäväksi nyt esitetyllä tavalla. Lapsiasiavaltuutettu esitti jo edellä mainittuun aiempaan hallituksen esitysluonnokseen antamassaan lausunnossa (29.9.2015) näkemyksensä, että tupakointi tulisi kieltää autossa alaikäisen lapsen läsnä ollessa.

Tupakansavu on syöpövaarallinen aine, joka tutkimusten mukaan voi aiheuttaa lapsille vakavia terveydellisiä ongelmia.³ Terveystaitojen lisäksi altistuminen passiiviselle tupakoinnille voi lisätä lapsen ja nuoren tupakoinnin aloittamista. Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että lasten tupakointia ja altistumista passiiviselle tupakoinnille vähennetään kaikin mahdollisin keinoin. Valituksella ja asennekasvatuksella onkin saatu aikaan myönteistä kehitystä ja tupakoivien alaikäisten määrä on selkeästi vähentynyt 2000-luvulla. Tupakkakokeilut ovat siirtyneet yhä myöhemmälle iälle. Silti edelleen vuoden 2015 kouluterveyskyselyn mukaan 16-18-vuotiaista tupakoi tytöistä 13 prosenttia ja pojista 14 prosenttia.⁴

Suomen Syöpäyhdistyksen tekemän tutkimuksen mukaan lapset altistuvat tupakansavulle yleensä autoissa, kodeissa ja parvekkeilla. Autossa lapsi altistuu tupakansavulle siinä määrin, että se on merkityksellistä lapsen terveydelle. Auton tupakansavupitoisuus kasvaa yhtä suureksi tai jopa suuremmaksi kuin savuisimmissa ravintoloissa tai baareissa, jo yhden poltetun savukkeen jälkeen.⁵ Tupakoivista suomalaisista edelleen joka kymmenes ilmoittaa tupakoivansa autossa lasten läsnä ollessa.⁶

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että tupakoinnin kieltäminen autossa, kun siellä on alle 15-vuotiaita lapsia, on välttämätöntä. Ikärajan asettaminen 15-vuoteen herättää kuitenkin joitain kysymyksiä. Ikärajan asettamista on hallituksen esitysluonnoksessa perusteltu sillä, että tämän ikäinen lapsi itse pystyisi tekemään tosiasiallisia terveyteensä liittyviä päätöksiä ja kykenisi puolustamaan terveyttään.⁷ Tämä monelta osin pitää varmasti paikkansa.

Kyseenalaista on kuitenkin se, voiko 15-vuotias kieltää tehokkaasti vanhempiansa tai muun aikuisen tupakoinnin autossa. Alaikäinen ei vielä saa itse ajaa autoa ja joutuu siten turvautumaan aikuisen apuun ainakin tilanteissa, joissa muuta korvaavaa kulkuvälinettä ei ole käytettävissä. Kyse on siten siitä, onko 16-17-vuotias tosiasiallisesti asemassa, jossa hän voi tehdä tältä osin itse tosiasiallisen terveyteensä liittyvän päätöksen. Lapsiasiavaltuutettu pitäisi selkeämpänä, että ikäraja asetettaisiin 18 ikävuoteen.

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa lisäksi, että kiellon rajaaminen siten, että se ei koske kulkuneuvossa olevaa asuintilaa, ei ole lapsen terveyden kannalta järkevä ratkaisu. Kulkuneuvojen asuintilat voivat olla yhteydessä tiloihin, joissa lapsi oleskelee ajon aikana. Erilliset asuintilat kulkuneuvoissa ovat yleensä pieniä ja ilmanvaihto ei välttämättä vastaa normaalin asuintilan ilmanvaihtoa. Kulkuneuvossa sijaitsevan asuintilan tupakansavupitoisuus voi saavuttaa siten helposti yhtä korkeat pitoisuudet kuin ajon aikana käytettävissä tiloissa. Lapsen terveyden suojelemisen kannalta kulkuneuvojen asuintilojen rajaaminen kiellon ulkopuolelle ei siten ole perusteltua.

Yksityiselämän suojan piirin rajaamista tarkastellaan tässä kohdin suhteessa lapsen etuun. Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3(1) artiklan mukaan lapsen edun tulee olla ensisijainen harkintaperuste kaikissa lasta koskevissa toimissa. Tupakoinnin kieltäminen yksityisissä tiloissa alaikäisen läsnä ollessa ei estä aikuista tupakoimasta kyseisen tilan ulkopuolella, joten kieltäminen ei rajoita aikuisen oikeutta määrätä omasta käyttäytymisestään kohtuuttomasti.

Vanhemmilla tai muilla laillisilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvusta ja kehityksestä ja lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa (LOS 18 artikla). Lapsella on oikeus suojeluun kaikenlaiselta kaltoinkohtelulta, väkivallalta tai laiminlyönniltä. Lapsen terveyden vaarantaminen altistamalla hänet tupakansavulle on lapsen kaltoinkohtelua. Lapsen edun mukaista olisi siten kieltää tupakointi kaikissa tiloissa, joissa hän voi altistua terveytensä kannalta vaaralliselle tasolle nousevalle tupakansavulle.

Kiellon rikkomista ei esitysluonnoksessa ehdoteta säädettäväksi rangaistavaksi. Kiellon noudattamisen systemaattinen valvonta ei ole mahdollista. Esitysluonnoksen vaikutusarviointia koskevassa kohdassa on mainittu, että kiellon rikkominen voitaisiin huomata esimerkiksi päiväkodissa, josta tarvittaessa voitaisiin ilmoittaa asiasta lastensuojeluviranomaiselle. Ensisijainen puuttumiskeino olisi vanhempien kanssa keskustelu ja muun lastensuojelullisen tuen tarjoaminen.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että esitysluonnokseen ko. pykälän yksityiskohtaisiin perusteluihin, tulisi selkeästi, vaikka esimerkinomaisestikin, kirjata miten kiellon rikkomistilanteissa tulisi toimia ja mitä vaikutusarviointi-kohdassa nyt mainittu lastensuojelullinen tuki olisi. Kyse todennäköisesti olisi sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisista palveluista. Lisäksi hallituksen esityksessä tulisi mainita kiellon valvonnasta osana normaalia liikennevalvontaa.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa lopuksi jo syyskuussa 2015 antamassaan lausunnossaankin esille ottamistaan muista rajoituksista, joilla voitaisiin entistä paremmin turvata lapsille savuton ja terveellisempi ympäristö. Tupakointi tulisi kieltää myös leikkipuistoissa, huvipuistoissa ja uimarannoilla. Lisäksi tupakointikiellon tulisi olla ehdoton asunto-osakeyhtiöiden tai muun asuinyhteisön lasten leikkialueilla. Tupakointi olisi kiellettävä yhdenmukaisesti kaikilla, sekä julkisilla että yksityisillä lasten yleisesti käyttämillä alueilla. Tämä olisi selkeä yhteiskunnan asettama vaatimus, että lapsia tulee suojella passiiviselta tupakoinnilta kaikkialla heidän luonnollisissa elinympäristöissään.

Jyväskylässä 24.3.2016

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies, lapsiasiavaltuutetun toimisto

¹ CRC/GC/C/15 /2013) kohta 7, verkossa www.lapsiasia.fi/lapsen-oikeudet/komitean_yleiskommentit/.

² CRC/GC/C/15 (2013) kohta 2.

³ Esim. Jaakkola, Maritta s ja Jaakkola, Jouni J.K.: Passiivisen tupakoinnin terveyshaitat. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2012; 128(10):1097-106.

⁴ Kouluterveyskysely, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos sekä Kinnunen ym. (2015) Nuorten terveystapatutkimus 2015. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö 1977-2015. STM raportteja ja muistioita 2015:31.

⁵ Odotuksen onnea, tupakoinnin tuskaa, s. 47. Verkossa http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/syopa-jarjestot/Odotuksen-onnea-tupakoinnin-tuskaa_Kasityksia-ja-kokemuksia-tupakoinnista-raskauden-aikana.pdf

⁶ Ks. myös Tie savuttomaan Suomeen – Tupakkapoliittinen toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2014:10. Helsinki 2014, verkossa

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116262/STM_2014_10_savuton_web.pdf?sequence=3

⁷ Esitysluonnoksen kohdassa 3 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.